

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Економічний факультет

Кафедра бізнесу та управління персоналом

СИЛАБУС

навчальної дисципліни

«Циркулярна економіка»

вибіркова

Освітньо-наукова програма: Підприємництво, торгівля та біржова діяльність

Спеціальність: 076 Підприємництво та торгівля

Галузь знань: 07 Управління та адміністрування

Рівень вищої освіти: третій (освітньо-науковий)

Факультет: економічний

Мова навчання: українська

Розробники: **Белей Світлана Іванівна**, доцент кафедри бізнесу та управління персоналом, к.е.н, доцент

Профайл викладача: <https://econom.chnu.edu.ua/kafedry-ekonomichnogo-fakultetu/kafedra-ekonomiky-pidpryemstva-ta-up/kolektyv-kafedry/belej-svitlana-ivanivna>

Контактний тел.: +38 0372 509-464

E-mail: s.belej@chnu.edu.ua

Сторінка курсу в Moodle:

Консультації: консультації - згідно з графіком

1. Анотація дисципліни (призначення навчальної дисципліни).

«Циркулярна економіка» дисципліна, що висвітлює нові підходи в економіці на основі використання замкненого циклу процесу виробництва, безвідходності, повторного використання, впровадження новітніх технологій, розробки інноваційних матеріалів. і відповідає змісту освітньо-наукової програми «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», спеціальності 076 Підприємництво та торгівля. Дисципліна належить до вибіркової дисципліни, спрямована на формування у здобувачів теоретичних навичок щодо нових принципів вибору ресурсів та сировини в умовах циркулярної економіки, оцінки рівня ефективності впровадження інноваційних технологій, основ управління системою забезпечення стабільної роботи підприємства в умовах циркулярної економіки, а також застосування практичних вмій в сучасному бізнесі з метою отримання підприємством довгострокового прибутку.

Дана дисципліна направлена на формування фахових компетенцій у сфері циркулярної економіки шляхом розвитку в здобувачів креативних здібностей, використання досягнень вітчизняної і зарубіжної науки, найкращого практичного досвіду, а також участі в реальних практичних дослідженнях і застосовуванні прогресивних методів та прийомів циркулярної економіки.

Дисципліна «Циркулярна економіка» забезпечує поглиблене вивчення управлінських концепцій, наукового обґрунтування технологій, інструментів і стратегій, а також практичне застосування набутих умінь та навичок у різних сферах економіки, різних рівнях прийняття управлінських рішень. Дисципліна поєднує сучасні думки, підходи, досвід та досягнення різних учасників економічних відносин, що залучаються у практику.

2. Мета навчальної дисципліни:

Поглиблення загальних та фахових компетентностей здобувачів, зокрема, здатність отримувати та використовувати базові знання та навички у сфері циркулярної економіки.

Основними завданнями курсу «Циркулярна економіка» є формування наступних компетенцій: аналізувати можливості циркулярної економіки на прикладі діяльності у різних секторах економіки; наводити аргументи на користь запровадження ресурсозберігаючих технологій, ефективного використання природних ресурсів; давати оцінку результативності моделей побудови бізнесу та споживання виходячи з принципу ресурсоефективності; обґрунтовувати напрями запровадження бізнес моделей та моделей споживання на основі «замкнутих» циклів, аналізувати перспективи впровадження циркулярних бізнесмоделей в Україні на основі зарубіжного досвіду.

3. Пререквізити.

«Циркулярна економіка» є вибірковою дисципліною циклу дисциплін професійної підготовки та викладається здобувачам у 2 семестрі загальним обсягом 90 годин (3 кредити).

Основою для вивчення дисципліни є знання з економічної теорії та економіки, загальні та фахові знання, отримані на першому другому рівнях вищої освіти.

Постреквізити. Знання з циркулярної економіки можуть бути використані під час написання дисертації

4. Результати навчання

Інтегральна компетентність

Здатність продукувати нові ідеї, розв'язувати комплексні проблеми у сфері підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних і створення нових цілісних знань та/або професійних практик, застосовувати новітні методології наукової, педагогічної, професійної діяльності, здійснювати власні наукові дослідження, результати яких мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Загальні компетентності

ЗК01. Здатність розв'язувати комплексні проблеми у сфері підприємницької, торговельної та біржової діяльності на основі системного наукового світогляду та загального культурного кругозору із дотриманням принципів професійної етики та академічної доброчесності.

ЗК05. Здатність розробляти проекти та управляти ними.

Спеціальні (фахові) компетентності

СК01. Здатність планувати і виконувати оригінальні дослідження на відповідному рівні, досягати наукових результатів, які можуть бути опубліковані у провідних наукових виданнях, впроваджені у практичну діяльність, що створюють нові знання у підприємницьких, торговельних та біржових структурах та/або дотичних до них міждисциплінарних напрямках.

СК02. Здатність продукувати, обґрунтовувати нові ідеї, гіпотези і моделі та приймати науково обґрунтовані рішення у підприємницькій, торговельній та біржовій діяльності.

СК05. Здатність до критичного переосмислення і розвитку сучасних теорій, методологій, об'єктів досліджень й практик, із застосуванням системного підходу до врахування неекономічних аспектів з різних галузей знань, у підприємницькій, торговельній та біржовій діяльності.

Додаткові спеціальні (фахові) компетентності, визначені ЗВО для освітньо-наукової програми

СК07. Здатність ініціювати, розробляти і реалізовувати комплексні наукові проекти у підприємницьких, торговельних та біржових структурах та/або дотичних до них міждисциплінарних напрямках, проявляти лідерство та відповідальність при їх реалізації; комерціалізувати результати наукових досліджень та забезпечувати дотримання прав інтелектуальної власності.

СКО10. Здатність до професійної комунікації, ведення дискусії, переконливого та аргументованого відстоювання власної думки з повагою до індивідуального та культурного різноманіття й системи цінностей в умовах міжособистісної та міжкультурної взаємодії.

Вивчення навчальної дисципліни забезпечує досягнення таких програмних результатів навчання:

РН01. Мати передові концептуальні, методологічні знання у сфері підприємництва, торгівлі та біржової діяльності та/або на межі предметних галузей, а також дослідницькі навички, які є достатніми для проведення наукових, прикладних досліджень на рівні актуальних світових досягнень, отримання нових знань та/або здійснення інноваційної професійної діяльності.

РН02. Глибоко розуміти загальні принципи та методи економічних наук, методологію наукових досліджень, застосовувати їх в процесі проведення власних дослідженнях у сфері підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, а також у викладацькій практиці.

РН06. Приймати ефективні, етичні та соціально відповідальні рішення, забезпечувати лідерство, автономність та міжособистісну взаємодію у їх реалізації в професійній діяльності.

РН07. Аналізувати та оцінювати стан, тенденції розвитку підприємництва, торгівлі, біржової діяльності, застосовувати сучасні методології, методи та інструменти для вирішення актуальних проблем у професійній практиці.

5. Опис навчальної дисципліни

5.1. Загальна інформація

Форма навчання	Рік підготовки	Семестр	Кількість		Кількість годин					Вид підсумкового контролю
			кредитів	годин	лекції	практичні	семінарські	лабораторні	самостійна робота	
Денна	1	2	3	90	15	30		-	45	Залік

5.2. Дидактична карта навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		о	л	п	лаб	інд		с.р.	л	п	лаб	інд
Теми лекційних занять	Змістовий модуль 1. Теоретичні засади формування циркулярної економіки											
Тема 1 Історичні перспективи та сучасні дослідження циркулярної економіки.	15	2	4			9						
Тема 2 Циркуляційна економіка та життєвий цикл продукції.	15	2	4			9						
Тема 3 Ринок праці та проблема управління людськими ресурсами в умовах циркулярної економіки.	15	3	4			8						
Разом за змістовим модулем 1	45	7	12			26						
Теми лекційних занять	Змістовий модуль 2. Циркулярні бізнес-моделі											
Тема 4. Кооперація влади та бізнесу в умовах циркулярної економіки.	15	2	6			7						
Тема 5. Циркуляційна економіка, промисловий та територіальний екологічний підхід (ПТЕП).	15	2	6			7						
Тема 6. Економіка спільної участі як основний рушій розвитку циркулярної економіки.	15	4	6			5						
Разом за змістовим модулем 2	45	8	18			19						
Усього годин	90	15	30			45						

5.3. Теми практичних занять та завдання для самостійної роботи

Самостійна робота здобувачів з дисципліни «Циркулярна економіка» спрямована на узагальнення, засвоєння і закріплення знань та включає такі види робіт як опрацювання лекційного матеріалу, рекомендованої літератури, підготовку до практичних занять, розгляд питань, які виносились на самостійне вивчення, вирішення практичних ситуацій, підготовку та презентацію індивідуальних навчально-дослідних завдань до відповідних тем дисципліни, підготовку тез доповідей на науково-практичні конференції та інших матеріалів наукового характеру

№	Назва теми	Год.	
		Денна ф.н.	
ТЕМА 1	Історичні перспективи та сучасні дослідження циркулярної економіки. <i>Опрацювати теоретичні та прикладні аспекти теми:</i> 1. Становлення та проблеми розвитку циркулярної економіки. 2. Причини та наслідки трансформації класичних економічних систем до циркулярної. 3. Типологія практик функціонування циркулярної економіки.	11	
ТЕМА 2.	Циркуляційна економіка та життєвий цикл продукції.	11	

	<p><i>Опрацювати теоретичні та прикладні аспекти теми:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Проблема використання ресурсів в умовах циркуляційної економіки. 2. Раціональне виробництво та контекст навколишнього середовища. 3. Методи вирішення проблем циркуляційної економіки. 4. Політичне та нормативне забезпечення ощадливого використання ресурсів. 		
ТЕМА 3.	<p>Ринок праці та проблема управління людськими ресурсами в умовах циркуляційної економіки.</p> <p><i>Опрацювати теоретичні та прикладні аспекти теми:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Аналіз тенденцій розвитку практик управління людськими ресурсами. 2. Циркуляційна економіка та структурне безробіття. 3. Зелений менеджмент людських ресурсів. 	9	
ТЕМА 4.	<p>Кооперація влади та бізнесу в умовах циркуляційної економіки.</p> <p><i>Опрацювати теоретичні та прикладні аспекти теми:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Розподіл повноважень управління відходами в територіальному контексті. 2. Важелі управління економікою замкнутого циклу. Екологічна спрямованість в державних закупівлях. 	11	
ТЕМА 5.	<p>Циркуляційна економіка, промисловий та територіальний екологічний підхід (ПТЕП).</p> <p><i>Опрацювати теоретичні та прикладні аспекти теми:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Проблеми та стимули розвитку ПТЕП. 2. Структура ПТЕП. 3. Моделі управління системами в умовах ПТЕП. 	11	
ТЕМА 6.	<p>Економіка спільної участі як основний рушій розвитку циркуляційної економіки.</p> <p><i>Опрацювати теоретичні та прикладні аспекти теми:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Інтернет та ощадливе споживання. 2. Теорія «Подолання прірви» Дж. Мура та циркуляційна економіка. 3. Особливості структурних змін економіки спільної участі в умовах замкнутого виробництва. 	7	

5.4. Тематика індивідуальних завдань

Комплексне практичне індивідуальне завдання з дисципліни «Циркулярна економіка» КПЗ з дисципліни «Циркулярна економіка» включає і теоретичний аспект і практичний. Вибір варіанту теоретичного завдання до КПЗ здійснюється, як правило, обирається здобувачем самостійно за його науковими інтересами.

Рекомендовані теми індивідуального завдання:

1. Теоретичні засади формування глобальної циркулярної економіки.
2. Концепції циркулярної економіки
3. Дорожня карта циркулярної економіки
4. Ресурсозбереження і декаплінг в циркулярній економіці
5. Бізнес-моделі циркулярної економіки
6. Циркулярна економіка в ЄС
7. Впровадження циркулярної економіки ТНК та світовими брендами
8. Циркулярна економіка в Україні
9. Детермінанти формування глобальної інклюзивної циркулярної економіки
10. Концептуальний базис глобальної інклюзивної циркулярної економіки
11. Орієнтири побудови глобального інклюзивного циркулярного суспільства
12. Оцінка циркулярності економіки Європейського Союзу
13. Системний аналіз просторово-компонентної структури інклюзивної циркулярної економіки

14. Міжнародна торгівля відходами та невикористаною продукцією в секторально-просторовому виміру
15. Стимулювання реалізації бізнес-смартмоделей в циркулярних містах як пріоритету подолання гепциркулярності національних економік
16. Циркулярні ланцюги створення доданої вартості у формуванні парадигми глобальної інклюзивної циркулярної економіки
17. «Податкові зміщення» як смарт передумови до формування інклюзивної циркулярної економіки
18. Сучасні тенденції утворення і переробки вторинної сировини в Україні
19. Шляхи розв'язання системних проблем раціонального використання відходів і невикористаної сировини
20. Стратегічні пріоритети та засоби реалізації моделі інклюзивної циркулярної економіки в Дорожній карті циркулярної економіки
21. Автомобільний рециклінг
22. Суть процесу утилізації автомобільних транспортних засобів
23. Світовий досвід використання авторециклінгу та поводження з відходами автомобільного транспорту
24. Зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище під час утилізації автотранспортних засобів
25. Попередження утворення відходів автомобільного транспорту та їх повторне використання в Україні
26. Принципи циркулярної економіки для досягнення цілей сталого розвитку

6. Освітні технології, методи навчання і викладання навчальної дисципліни

Методи навчання, форми

Викладання дисципліни передбачає поєднання основних традиційних та інтерактивних методів аудиторного навчання з елементами електронного навчання та консультування, що передбачає використання сучасних інформаційних технологій, платформ та забезпечує засвоєння програмних результатів навчання

- МН1 – словесні методи (лекція, дискусія, бесіда, консультація тощо)
- МН2 – семінари, практичні або лабораторні роботи
- МН4 – наочні методи (презентації результатів виконаних завдань, ілюстрації, відеоматеріали, тощо)
- МН5 – робота з інформаційними ресурсами: з навчально-методичною, науковою, нормативною літературою та інтернет-ресурсами
- МН6 – комп'ютерні засоби навчання (онлайн курси – ресурси, web-конференції, вебінари тощо)
- МН7 – самостійна робота над індивідуальним завданням або за програмою навчальної дисципліни
- МН8 – підготовка тез/доповіді на конференцію.
- МН9 – тренінги, коучі, майстер-класи від запрошених стейкхолдерів.
- МН10 – реферативні та пошукові дослідження.

7. Контроль та оцінювання результатів навчальних досягнень здобувачів з навчальної дисципліни

Контрольні заходи включають поточний та підсумковий контроль знань здобувача. Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних та інших видів занять, самостійної роботи і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувача до виконання конкретної роботи. Підсумковий контроль проводиться з метою оцінки результатів навчання на завершальному етапі. Загальна кількість балів, яку здобувач може отримати у процесі вивчення дисципліни протягом семестру, становить 100 балів, з яких 60 балів здобувач

набирає при поточних видах контролю і 40 балів – у процесі підсумкового виду контролю (заліку).

Кількість балів за кожний навчальний елемент виводиться із суми поточних видів контролю. Кількість балів за змістовний модуль дорівнює сумі балів, отриманих за навчальні елементи даного модуля

Засоби оцінювання та демонстрування результатів навчання:

МО1 – контрольні роботи (тематичні, модульні).

МО2 – тести, опитування, самостійні роботи за індивідуальними завданнями.

МО3 – захист бізнес-кейсів, результатів досліджень

МО4 – аналітичні звіти, реферати, тези доповідей, статті

МО5 – презентації результатів виконання завдань

МО8 – підсумковий контроль – залік (у тестовій формі, усний або письмовий)

МО11 – інші види індивідуальних та групових завдань

Критерії оцінювання результатів навчання з навчальної дисципліни

Політика щодо дедлайнів та перескладання: Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (до 50 % від можливої максимальної кількості балів за вид діяльності). Перескладання модулів відбувається із дозволу деканату за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).

Політика щодо академічної доброчесності: здобувачі мають свідомо дотримуватися правил академічної доброчесності, викладених у Положенні «Про виявлення та запобігання академічному плагіату у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича» (https://drive.google.com/file/d/16eJk4gKG5oJII2ot4UeSq2_BSGadrPI_/view). Всі види завдань здобувачі виконують самостійно. Усі письмові роботи (реферати, есе, тези доповідей, статті тощо) перевіряються на наявність плагіату і повинні мати коректні текстові посилання на використані джерела. Списування під час контрольних робіт та заліку заборонені (в т.ч. із використанням мобільних девайсів).

Політика щодо відвідування: Відвідування занять є обов'язковим. Відпрацювання пропущених занять здійснюється згідно з графіком консультацій викладача. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, міжнародне стажування, переведення на індивідуальний графік з різних причин) навчання може відбуватись в он-лайн формі за погодженням із керівником курсу.

Критеріями оцінювання є:

при усних відповідях: повнота розкриття питання; логіка викладання матеріалу; використання основної та додаткової літератури; аналітичні міркування, уміння робити порівняння, висновки; уміння аналізувати теоретичні проблеми з урахуванням світової і вітчизняної практики;

при виконанні письмових завдань: повнота розкриття питання, аргументованість і логіка викладення матеріалу, використання літературних джерел, законодавчих актів, прикладів та фактичного матеріалу тощо; цілісність, системність, логічність, уміння формулювати висновки; акуратність оформлення письмової роботи.

Максимальна оцінка знань здобувача під час навчальних занять за кожну тему (опитування, тестування, розв'язання задач), виконанні завдань для самостійної роботи, підготовці есе – 7 балів). ІНДЗ оцінюється максимум у 8 балів.

Проведення підсумкового контролю здійснюється у формі заліку в обсязі навчального матеріалу, визначеного навчальною програмою дисципліни і в терміни, передбачені графіком навчального процесу. Загальна підсумкова оцінка з дисципліни (максимум 100 балів) визначається як сума балів поточного і модульного контролю та результатів заліку (як можливість отримання додаткових балів, якщо набрані протягом семестру бали не влаштовують здобувачів).

Критерієм успішного проходження здобувачем підсумкового оцінювання може бути досягнення ним мінімальних порогових рівнів оцінок за кожним запланованим результатом

навчання навчальної дисципліни. Мінімальний пороговий рівень оцінки визначається за допомогою якісних критеріїв і трансформується в мінімальну позитивну оцінку використаної числової (рейтингової) шкали.

У випадку отримання менше 50 балів за результатами загального підсумкового контролю, здобувач обов'язково здійснює перескладання для ліквідації академічної заборгованості.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
	Оцінка (бали)	Пояснення за розширеною шкалою
Відмінно	A (90-100)	відмінно
Добре	B (80-89)	дуже добре
	C (70-79)	добре
Задовільно	D (60-69)	задовільно
	E (50-59)	достатньо
Незадовільно	FX (35-49)	(незадовільно) з можливістю повторного складання
	F (1-34)	(незадовільно) з обов'язковим повторним курсом

Розподіл балів, які отримують здобувачі

Вид підсумкового контролю: залік

Поточне оцінювання (аудиторна та самостійна робота)						Кількість балів (залік)	Сумар на к-ть балів	
Денна форма навчання								
Змістовий модуль №1			Змістовий модуль № 2			ІНДЗ		
T1	T2	T3	T4	T5	T6			
7	7	7	7	7	7	8	40	100

8. Рекомендована література

8.1. Основна

1. Європейський зелений курс: можливості та загрози для України. 2020. URL: <https://rpr.org.ua/news/evropeys-kyu-zelenyy-kurs-mozhlyvosti-ta-zahrozy-dlia-ukrainy/>
2. Зварич, І. Я. Глобальна циркулярна економіка : «Економіка ковбоїв» VS «Економіка космічного корабля»: монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 337 с.
3. Кращі європейські практики управління відходами. URL: http://epl.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/Krashchi_ES_praktuku_NET.pdf.
4. Про затвердження Національного плану управління відходами до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117-2019-p>.
5. Руда М.В., Мирка Я.В. Циркулярні бізнес-моделі в Україні. SMEU. 2020. 2. 1. С. 107 – 121. <https://doi.org/10.23939/smeu2020.01.107>
6. Сконберг К., Війкман А. Циркулярна економіка та переваги для суспільства. Звіт про дослідження на вимогу Римського клубу за підтримки Фонду MAVA. URL: <http://www.clubofrome.org.ua/wp-content/uploads/2017/08/The-Circular-Economy-CoR-UA-2.pdf>.
7. Циркулярна економіка. Організаційно-правові аспекти. URL: <https://www.businesslaw.org.ua/circle-economic-t/>.

8. Circular Economy Action Plan. For a cleaner and more competitive Europe. URL: <https://ec.europa.eu/jrc/communities/en/community/city-science-initiative/document/circulareconomy-action-plan-cleaner-and-more-competitive>
9. Circular economy update. Overview of circular economy in Europe 2019. Final report. Ecopreneur.eu. URL: <https://circulareconomy.europa.eu/platform/sites/default/files/ecopreneu...2019.pdf>

8.2 Допоміжна

1. Гришова І.Ю., Нестерова К.С. Концепт циркулярної економіки в контексті забезпечення сталого розвитку. *Економіка АПК*. 2021. № 4 С. 88 <http://www.eapk.org.ua/contents/2021/04/88>
2. Європейський зелений курс: можливості та загрози для України. 2020. URL: <https://gpr.org.ua/news/yevropeys-kyu-zelenyy-kursmozhyvosti-ta-zahrozy-dlia-ukrainy>
3. Практичні аспекти управління відходами в Україні: посібник / М. О. Барінов та ін. Київ: 2021. 120 с. <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2022/02/posibnykprakychni-aspektu-upravlinnya-vid-hodamy-v-ukrayini.pdf>
4. Трушкіна Н.В. Циркулярна економіка: становлення концепції, еволюція розвитку, бар'єри, проблеми і перспективи. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 1 (40). С. 9-20. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1\(40\).9-20](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1(40).9-20)
5. Яценко О. М. Циркулярна економіка як незворотній глобальний мегатренд та драйвер сталого розвитку України. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету: зб. наук. праць*. Одеса: 2022. № 11-12 (300-301). С. 131-143. <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2022/300-301/pdf/131-143.pdf>
6. Яценко О. Циркулярна економіка як основа забезпечення сталого розвитку країни в контексті євроінтеграції. *Науковий журнал «Економіка і регіон»*. 2022. Т. (4)(87). С. 150-167. doi: [https://doi.org/10.26906/EiR.2022.4\(87\).2794](https://doi.org/10.26906/EiR.2022.4(87).2794).

9. Інформаційні ресурси

1. ARCher - інституційний репозитарій відкритого доступу представників Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/>
2. Офіційний сайт Державної служби статистики: Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Офіційний сайт Міжнародної організації по стандартизації. URL: <http://www.iso.org>
4. Офіційний сайт Української асоціації якості. URL: <http://www.uaq.org.ua/>
5. Офіційний сайт Європейської організації з якості (EOQ). URL: <http://www.eoq.org/home.html>
6. Офіційний сайт Європейського Фонду з Управління Якістю EFQM. URL: <http://www.efqm.org/>
7. Офіційний сайт електронної бібліотеки. URL: www.lib.com.ua.
8. Офіційний сайт інституту глобальних стратегій. URL: www.igls.com.ua.
9. Офіційний сайт інституту економічних досліджень і політичних консультацій. URL: www.iер.kiev.ua.
10. Офіційний сайт інституту світової економіки і міжнародних відносин. URL: www.iweir.org.ua.
11. Офіційний сайт Національної ради реформ. URL: www.reforms.kiev.ua.
12. Офіційний сайт національного інституту стратегічних досліджень. URL: www.niss.gov.ua.
13. Офіційний сайт національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського URL: www.nbu.gov.ua.
14. Офіційний сайт Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О.Разумкова. URL: www.ucseps.org.

15. Офіційний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <http://www.kmu.gov.ua>
16. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>
17. Офіційний сайт Інституту економіки та прогнозування Національної академії наук України. URL: <http://ief.org.ua>.
18. Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <http://www.me.gov.ua>.
19. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua>
20. Офіційний сайт Національної бібліотека наукових видань URL: www.library.if.ua
21. Офіційний сайт Національної парламентської бібліотеки URL: www.alpha.rada.kiev.ua